

บทบาทของคนจีน

ในการประมูล

ภาษีอากร

การประมูลภาษีอากรก็คือการแข่งขันกันรับเหมาผูกขาดการจัดเก็บภาษีอากรประเภทต่างๆ ไปจากท้องพระคลัง โดยที่ผู้ประมูลสัญญาว่าจะแบ่งเงินผลประโยชน์ที่เก็บได้ต่อไป จำนวนหนึ่งให้กับแผ่นดิน ผู้ใดเสนอยอดเงินให้สูงกว่าเพื่อนก็จะได้เป็นผู้ผูกขาดการจัดเก็บภาษีอากรเรียกว่า “เจ้าภาษีนายอากร” เจ้าภาษีนายอากรมีลักษณะแตกต่างกัน เจ้าภาษีเป็นผู้เก็บภาษีจากราษฎรอย่างสรรพากรในเวลานั้น ไม่ว่าภาษีอะไร สุดท้ายจะคิดประติษฐานกันขึ้น ส่วนนายอากรเป็นผู้ผูกขาดเก็บภาษีอย่างสรรพสามิตในปัจจุบัน เช่นผูกขาดทำรังนก ผูกขาดเก็บฟองไข่เต่า ผูกขาดทำนาเกลือ ในบางแห่งผูกขาดเก็บรังผึ้งในป่า ตั้งโรงการพนัน และต้มกลั่นสุรา เป็นต้น^๑ เจ้าภาษีอากรเหล่านี้โดยมากแล้วจะเป็นคนจีนแทบทั้งสิ้น ที่เป็นคนไทยรับทำภาษีอากรก็มีบ้างแต่น้อย^๒

การผูกขาดการจัดเก็บภาษีอากรดังกล่าวมานี้ ปรากฏหลักฐานว่าเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ แล้ว เพราะในจดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๑ ซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๒๓๕๒ อันเป็นปีแรกของการเสด็จขึ้นครองราชย์ได้ระบุถึงการผูกขาดประมูลการทำอากรประจำปี ซึ่งต่อเนื่องมาจากปี พ.ศ. ๒๒๕๑ อันเป็นรัชสมัยของรัชกาลที่ ๑ โดยได้กล่าวถึงอากรบ่อนเบี้ยเมืองพิจิตร ซึ่งจีนเดียวเป็นหมื่นพันนั้น ทำปีละ ๓ ชั่ง และอากรสุราเมืองจันทบูรณ พระยาจันทบูรณ รับทำปีละ ๒๐๐ ชั่ง ตั้งแต่ก่อนหน้ารัชกาลที่ ๑ จะเสด็จสวรรคต และจะครบปีในตอนท้ายรัชกาลที่ ๒ เสด็จขึ้นครองราชย์ อันเป็นเวลาที่จะต้องส่งเงินให้กับเจ้าจำนวนแล้ว^๓ จึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่า อาจจะมีสืบเนื่องมาแล้ว

๑. พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของไทย” วิจิตรวาทการอนุสรณ์ (โรงพิมพ์รัชการมฤการพิมพ์ ๒๕๑๕) หน้า ๑๓๓
๒. พระยาอนุমানราชธนะ ตำนานสกุลอากร พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาเสวตวรายุทธ ฌณาปนสถานกองทัพบก พ.ศ. ๒๕๐๖ หน้า ๓๐
๓. หอสมุดแห่งชาติ จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๖๑ เลขที่ ๖ บัญชีเงินอากรสุราบ่อนเบี้ย สมภักสร

ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี หรือตอนปลายกรุงศรีอยุธยา แต่ยังไม่แพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวางเหมือนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เท่านั้น

การประมวลผูกขาดการจัดเก็บภาษีอากรส่วนใหญ่แล้วตกอยู่ในกำมือของคนจีนและมาเลิกการผูกขาดโดยเด็ดขาดในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติข้อบังคับการสรรพากรทั่วถึงกันทั่วประเทศ ปัญหาที่น่าจะติดกันติดคือ เพราะเหตุใดอาชีพการเป็นเจ้าของร้านขายอากรจึงตกอยู่กับคนจีนเป็นส่วนใหญ่ ท่านผู้รู้บางท่านก็กล่าวว่าเพราะเนื่องมาจากคนจีนเป็นผู้มาขอรับทำภาษีสิ่งของบางอย่างในครั้งแรก เมื่อมาขอรับรัฐบาลเห็นว่าเส้นทางจะได้เงินเป็นรายได้ของแผ่นดินแน่นอนดีกว่าวิธีอื่นในสมัยนั้นก็ให้ไป^๔ บางท่านก็กล่าวว่าเพราะไทยรับเอาแบบอย่างการผูกขาดจากจีนมาใช้ ชาวจีนจึงคุ้นเคยกับวิธีการดังกล่าวมาแล้วเป็นอย่างดี^๕ ซึ่งล้วนแต่มีเหตุผลที่น่ารับฟังและเป็นไปได้ทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตามน่าจะมีเหตุผลประการอื่นๆ อีกบ้าง กล่าวคือในประการแรก คนจีนที่อพยพเข้ามาสู่ประเทศไทยมีอาชีพในทางกสิกรรม รับจ้าง และค้าขาย การประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างคนไทยซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินมีน้อยมาก^๖ เพราะเป็นคนต่างถิ่นมาจากที่อื่น เมื่อเข้ามาเป็นกสิกรรมก็พอสะสมได้ทุนรอนก็เปลี่ยนอาชีพเป็นการค้าขาย ก็ทำให้มีการสะสมทุนมากขึ้น เมื่อทางฝ่ายบ้านเมืองเปิดโอกาสให้มีการประมวลผูกขาดภาษีอากร พวกจีนเหล่านี้เห็นเป็นประโยชน์ที่จะหมุนเงินต่อไป ก็พร้อมจะลงทุนประมวลแข่งขันกับคนอื่น ๆ ผูกขาดการประมวลภาษีอากรในท้องที่ต่างๆ ยกตัวอย่าง เช่น จีน คอซู่เจียง เป็นจีนฮกเกี้ยน เกิดที่เมืองเจียงจิ่วหู ประเทศจีน ได้อพยพจากประเทศจีนมาเป็นกรรมกรที่เกาะหมาก (สิงคโปร์) เมื่อสะสมทุนได้แล้วก็เข้ามาตั้งค้าขายอยู่ในเขตเมืองตะกั่วป่า แล้วไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่พังงาได้เห็นว่าเมืองระนองมีตึกมาก จึงได้เข้ามาขอผูกขาดอากรตีบูกเมืองระนอง และได้เป็นที่หลวงรัตนเศรษฐี ตำแหน่งนายอากรตีบูก เมืองตรัง และเมือง

๔. กรมสรรพากร รายงานฉบับที่ ๓ ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี (เส็ง วิริยะศิริ) ผู้แทนเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย กราบบังคมทูลต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๕๗ (ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์)

๕. พระยาอนุนามราชชน เล่มที่อ้างแล้ว หน้า ๓๐

๖. วอลเตอร์ เอฟ เวลลา (พ.อ. พินิจ ทองโสภิต แปล) แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ๒๕๑๔ หน้า ๔๓-๔๔

๗. อัมมาร์ สยามวาลา คำบรรยายวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทยตอนพื้นฐานทางเศรษฐกิจ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๑๖ หน้า ๒๓-๒๔

रणอง^๘ เป็นต้น ประการที่สองคนไทยที่มีฐานะพอจะเป็นนายอากรเจ้าภาษีได้จะต้องเป็นพวกขุนนาง เจ้านาย เพราะพวกนี้เป็นคนมีเงินพอจะแข่งขันประมูลผูกขาดการเก็บภาษีอากรกับผู้อื่นได้ แต่เมื่อประมูลได้แล้ว ก็กลับไปปล่อยให้คนจีนทำอีกต่อหนึ่ง^๙ เท่ากับว่าขุนนางไทยผู้นั้นเป็นเพียงตัวกลาง หรือ “เสือนอนกิน” โดยไม่ต้องลงทุนแต่ประการใดเลย ก็สามารถได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์เช่นกัน ยกเว้นในกรณีที่พอจะมีทางได้รับผลประโยชน์มาก ๆ เป็นกอบเป็นกำ และไม่เสี่ยงต่อการขาดทุน ก็อาจจะรับทำภาษีเสียเอง เช่นพระยาอาหารบริรักษ์ รับผูกขาดภาษีฝิ่นหัวเมืองชั้นกรมพระกลาโหม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๕ เป็นเงินถึง ๑๕๖๖ ชั่ง ๑๓ ตำลึง ๑ บาท ๑ สลึง ๑ เฟื้อง เป็นต้น^{๑๐} ในกรณีที่ขุนนางไทยไม่ยอมลงมือทำภาษีเสียเอง อาจเป็นเพราะอุปนิสัยที่ขาดความกระตือรือร้นในเรื่องทำมาหากิน มุ่งแต่จะวางเกียรติยศให้สมกับเป็นขุนนางมากกว่าก็เป็นได้ ประการที่สาม หวัหิตินทางค้าขายลงทุนหมุนเงินนั้นคนไทยสู้คนจีนไม่ได้เลย ในที่สุดคนจีนก็รวบ อาชีพการผูกขาดเก็บภาษีอากรไว้ในกำมือเสียเกือบจะทั้งหมด

การประมูลผูกขาดการเก็บภาษีอากรในสมัยนั้นจะต้องไปทำการประมูลกับกรมพระคลัง ซึ่งจะแบ่งแยกหน้าที่ให้กับหน่วยงานย่อยต่าง ๆ แบ่งปันกันควบคุมภาษีอากร เจ้าหน้าที่ ผู้ควบคุมภาษีในหน่วยย่อยแต่ละหน่วยนี้เรียกว่า “เจ้าจนวน”^{๑๑} ในการประมูลภาษีอากรก็จะต้องมีนายประกันรับรองผู้ประมูลว่าเป็นผู้มีชื่อเสียงและฐานะการเงินพอจะไว้นั่นเชื่อใจได้^{๑๒} “นายประกัน” นี้โดยทั่วไปแล้วจะเป็นประชาชนคนไทย^{๑๓} หรือจะเป็นคนจีนด้วยกันที่มีฐานะดีก็ได้^{๑๔} แต่เท่าที่ปรากฏตามจดหมายเหตุนายประกันส่วนมากมักเป็นขุนนางข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เช่นหลวงบาลเบิกบุรีรัตน์ เป็นนายประกันให้กับเงินพูนนายอากร^{๑๕} เป็นต้น การเป็นนายประกันนั้นเสี่ยงต่อการสูญเสียอยู่บ้าง เพราะถ้าผู้เป็นเจ้าของภาษีนายอากรหลักเลี้ยวบิตพลว ไม่สามารถจะส่งเงินให้ครบตาม

๘. กรมศิลปากร *ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๐* (ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์) พ.ศ. ๒๕๑๑ หน้า ๒๒๘-๒๒๙

๙. หอสมุดแห่งชาติ *จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๕* เล่มที่ ๕๔ สารจากเจ้าพระยาจักรีถึงเงินโพเป็นหมื่นศรีอากร นายอากรสมภักสร นครชัยศรี

๑๐. หอสมุดแห่งชาติ *จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔* เล่มที่ ๑๖๑๒ มัดที่ ๑๖๒ เล่มที่ ๓ บัญชีเรื่องเงินภาษีอากรพระคลังข้างที่ บัวอก จัตุพศก จ.ศ. ๑๒๔๔

๑๑. หอสมุดแห่งชาติ *จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๗* เล่มที่ ๔๖/๔ ร่างสารตราถึงกรุงเก่าถึงเจ้าภาษีถ่านไม้ไผ่

๑๒. หอสมุดแห่งชาติ *จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๒๐* เล่มที่ ๔๕ สารตราถึง ๒๔ เมืองถึงเจ้าภาษีสมุท ดินสอของ ๒๒ สิ่ง

๑๓. หอสมุดแห่งชาติ *จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๑๕๗* เล่มที่ ๔๑ หนังสือรับประกันตัวนายอากรน้ำมันยาง

๑๔. หอสมุดแห่งชาติ *จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๒๐* เล่มที่ ๔๔ ถึงเจ้าภาษีสมุทดินสอและของ ๒๒ สิ่ง

๑๕. หอสมุดแห่งชาติ *จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๒๐* เล่มที่ ๔๕ สารตราถึง ๒๔ เมืองถึงเจ้าภาษีสมุทดินสอของ ๒๒ สิ่ง

สัญญาและตรงตามกำหนดเวลาที่ให้ไว้ นายประกันจะต้องรับผิดชอบ ผู้ประกันจะต้องถูกจับมา
จองจำตัวจนกว่าเจ้าภาษีนายอากรจะปฏิบัติตามสัญญา หรือถ้าตัวนายประกันหลบหายไปด้วย บุตร
ภรรยา ข้าทาส บริวาร ของนายประกันจะต้องถูกจองจำจนกว่าจะได้ตัวนายประกันมา^{๑๖} ด้วยเหตุนี้
จึงน่าจะเข้าใจได้ว่าขุนนางไทยคงจะต้องมีอาชีพอีกอย่างหนึ่งคือ ทำมาหากินกับชาวจีนด้วยการรับ
เป็นนายประกันเจ้าภาษีนายอากร และคงจะต้องได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเป็นค่าบ่วยการจากคน
จีนที่เป็นเจ้าภาษีนายอากรอย่างแน่นอน ประกอบกับคนจีนคุ้นเคยกับธรรมเนียม “ระบบจี้มก้อง” จาก
ประเทศจีนมาแล้ว ข้าราชการไทยกับนายอากรเจ้าภาษีจีนจึงน่าจะร่วมมือกันได้เป็นอย่างดีในเรื่องนี้

นอกจากเจ้าภาษีนายอากรจะต้องมีผู้เข้าส่วนในการประมูลด้วย^{๑๗} เมื่อฐานะของผู้ประมูล
ไม่สามารถจะรับทำคนเดียวได้ เพื่อว่าเกิดพลาดพลั้งขาดทุนจะได้ช่วยกันใช้หนี้ ให้กับกรมพระคลัง
ผู้เป็นเจ้าของได้ ผู้เข้าส่วนในการผูกขาดมีทั้งคนไทยและคนจีน แต่ผู้เข้าส่วนไม่อยู่ในฐานะที่จะ
ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นขุนนางนายอากรดังเช่นผู้ประมูลได้แต่อย่างใด

เจ้าภาษีนายอากร ที่เป็นผู้ประมูลผูกขาดการเก็บภาษีอากรได้นั้น โดยมากจะได้รับแต่งตั้ง
เป็นข้าราชการมีราชทินนามเป็นหมื่น เป็นขุน หรือเป็นอันสูงขึ้นไปกว่านั้น เช่น หมื่นมธุรสวานิช
ว่าภาษีนาดาลกรวด ขุนศรีสมบัติว่าภาษีเบ็ดเสร็จ หลวงพิทักษ์ทศกร ว่าภาษีนาดาลทราย ชื่อ
บรรดาศักดิ์เหล่านี้ บางทีก็มีความว่าจึ้นนำหน้า เช่น จันพระศรีรัตนโกศา จันพระศักดิ์พานิช จัน
หลวงเจริญสมบัติ^{๑๘} เป็นต้น

มีข้อที่น่าสังเกตอยู่ประการหนึ่งก็คือ เพราะเหตุใดผู้ประมูลผูกขาดภาษีอากรได้จึงได้รับ
บรรดาศักดิ์เป็นขุนนางทั้งๆ ที่ส่วนใหญ่แล้วเจ้าภาษีนายอากรเหล่านี้คือพ่อค้าหมุนเงินประเภทหนึ่ง
นั่นเอง อาจจะเป็นเพราะว่าแต่เดิมเจ้าหน้าที่ของบ้านเมืองก็ได้รับแต่งตั้งเป็นขุนนางใหญ่น้อยตาม
ตำแหน่งหน้าที่ ต่อมาเมื่อเจ้าภาษีนายอากรเหล่านี้เป็นผู้เก็บภาษีส่งแต่ท้องพระคลังโดยชักส่วนกำไร
ที่นอกเหนือจากจำนวนประมูลไว้เป็นผลประโยชน์ของตนเอง ก็นับได้ว่าทำหน้าที่คล้ายกับคนของ
หลวง ประเภทหนึ่ง และนอกจากนี้ก็มีสิทธิพิเศษหลายอย่างดังจะได้กล่าวต่อไป จึงได้รับการแต่งตั้ง
ให้เป็นนายอากรมีตำแหน่งเป็นขุนนางโดยเฉพาะก็อาจเป็นไปได้

๑๖. หอสมุดแห่งชาติ จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๑๕๗ เลขที่ ๕๑ หนังสือรับประกันตัวนายอากรน้ำมันยาง

๑๗. หอสมุดแห่งชาติ จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๐ เลขที่ ๔๕/๓ ทั้งจีนอีกเข้าเป็นเจ้าภาษีได้ขันน้ำมันยาง

๑๘. พระยาอนุนามราชชน เล่มที่อ้างแล้ว หน้า ๓๑

เนื่องจากคนจีนมีนิสัยทางค้าขายลงทุนหมุนเงินดังได้กล่าวแล้ว เมื่อประมวลผูกขาดภาษีอากรมาได้เป็นจำนวนมาก ก็จัดแบ่งให้กับผู้รับช่วงต่อไปจากตัวเองบ้าง^{๑๙} การแบ่งให้ผู้รับช่วงไปก็ย่อมจะต้องหยิบกำไรเอาไว้ก่อนขั้นหนึ่ง แล้วผู้รับช่วงจึงค่อยไปรีดเก็บภาษีจากราษฎรอีกต่อหนึ่งในภายหลัง เมื่อการเก็บภาษีมีการกินกำไรถึงสองต่อสามต่อเช่นนั้น ก็เหมือนกับการค้าขายซึ่งมีพ่อค้าคนกลางหลายต่อ ผู้บริโภครู้สึกต้องซื้อสินค้าแพง โดยนัยเดียวกันนี้ราษฎรก็ต้องเสียภาษีก็ต้องเดือดร้อนที่สุด ทั้งนี้เพราะเจ้าภาษีนายอากรทั้งหลายก็ต้องตั้งหนาคงตาเก็บภาษีเพื่อหาเงินส่งพระคลังหลวงและกันส่วนหนึ่งไว้เป็นกำไรของตนเองให้มากที่สุด

อนึ่งการเก็บภาษีอากรประเภทต่าง ๆ นั้น เจ้าภาษีนายอากรอีกคนหนึ่งที่เสนอที่เสนอเสนอทูลขอพระคลังว่าจะเก็บภาษีอะไรได้บ้าง^{๒๐} โดยจะออกไปสำรวจดูตามท้องถิ่นต่างๆ เสียก่อนว่าราษฎรประกอบอาชีพอะไรที่พอจะเรียกผูกขาดภาษีอากรได้แล้ว ก็มาทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา เสนอให้มีการผูกขาดเก็บภาษีสิ่งนั้น ๆ และพร้อมกันนั้นก็เสนอตัวเองเป็นเจ้าภาษี รัฐเห็นว่าเป็นหนทางจะได้เงินก้อนอนุญาตให้ไปด้วยเหตุนี้ราษฎรย่อมได้รับความเดือดร้อน เพราะไม่ว่าจะประกอบอาชีพอะไรจะต้องถูกเรียกเก็บภาษีทั้งสิ้น จนกระทั่งในบางครั้งทางบ้านเมืองเห็นว่าจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ราษฎร ก็ไม่อนุญาตให้เจ้าภาษีนายอากรผูกขาดการเก็บภาษีประเภทนั้น ๆ เช่น พลุ^{๒๑} เป็นต้น กล่าวคือ รัชกาลที่ ๔ ทรงเห็นว่าพลุเป็นของกินกันในหมู่ชาวไทยและเมืองชนต่าง ๆ ส่วนพวกฝรั่งอินเดียและชาวจีน กินกันไม่เป็น จึงไม่จำเป็นต้องส่งเป็นสินค้าออกนอกประเทศ เมื่อเป็นเช่นนั้นการเก็บภาษีพลุก็จะทำให้พลุแพงขึ้นโดยไม่จำเป็น จึงไม่อนุญาตให้พวกเจ้าภาษีนายอากรทำการผูกขาดการเก็บภาษีพลุ

การที่คนจีนได้เข้ามามีบทบาทในการประมวลผูกขาดภาษีอากรดังกล่าวข้างต้นนั้นเองนับได้ว่าเป็นสาเหตุในการตรึงเสรีภาพของราษฎรที่ทำการค้าขายเพาะปลูกหรือประกอบสินค้าขึ้น เพราะเกี่ยวกับข้อสัญญาผูกขาดเช่นราษฎรจะทำการค้าขายสินค้า ก็ต้องไปรับสินค้าจากเจ้าภาษีผูกขาด

๑๙. หอสมุดแห่งชาติ จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๖ เลขที่ ๕๖ ร่างสารตราเจ้าพระยาจักรี ถึงพระยาสุนทรบุรี เมืองนครชัยศรี ให้นำตั้งเงินผูกเป็นหมื่นพัสดุสมบัติ นายอากรบ่อนเบี้ยเงิน

๒๐. หอสมุดแห่งชาติ จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๒๐ เลขที่ ๔๔ ตั้งเจ้าภาษีสมุดดินสอ และของ ๒๒ สิ่ง หอสมุดแห่งชาติ จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๗ เลขที่ ๑๓/๖ นำตั้งนายอากรนุ่นลพบุรี หอสมุดแห่งชาติ จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๔ เลขที่ ๗๕/๑ นำตั้งสินน้อยเป็นขุนเทพอากร นายอากรสมภักศร กำแพงเพชร

๒๑. หอสมุดแห่งชาติ ประกาศรัชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๒๐ เลขที่ ๑๓๒ เรื่องภาษีพลุ

แล้วแต่เจ้าภาษีจะตั้งราคาจะไปหาซื้อจากเมืองอื่นหรือที่อื่น ๆ ก็ไม่ได้ หรือจะประกอบขึ้นเองก็ไม่ได้ เพราะเกี่ยวกับภาษีผูกขาด เช่นราษฎรจะปลูกยาสูบหรือไม่ที่เกิดผล หรือประกอบการค้าอุตสาหกรรม ซึ่งระบุเป็นสินค้าผูกขาดแล้วจะนำเข้าเข้ามาหรือนำออกไป หรือนำขึ้น หรือจะเพาะปลูกไม่ได้ทั้งสิ้น มีความผิดต้องโทษทั้งปรับและริบด้วย เหตุนี้เองกระทำให้ชาวเมืองขาดความกระตือรือร้นในทางการค้าและการประติษฐ์อุตสาหกรรมการเพาะปลูก และหนีไปในทางเล่นการพนัน จนเป็นเหตุให้พลเมืองเหล่านั้นต้องถูกกำหนดว่าเป็นคนเกียจคร้าน^{๒๒} ความเดือดร้อนก็ย่อมมาอยู่กับราษฎรส่วนใหญ่

ถึงแม้ว่าทางเจ้าจำนวนท้องพระคลังจะได้กำหนดฟักกัฏฐการเก็บภาษีแต่ละประเภทเอาไว้ได้อย่างแน่นอนแล้วก็ตาม เจ้าภาษีนายอากรก็สามารถใช้เล่ห์เหลี่ยมของตนพยายามที่จะเก็บภาษีให้เกินอัตราที่กำหนดไว้อยู่เสมอเมื่อมีโอกาสรัฐไม่รู้จักยอมให้เก็บไม่มีใครฟ้องร้องกล่าวได้^{๒๓} จนกระทั่งรัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้ตีพิมพ์ฟักกัฏฐภาษีแจกไปให้ทั่วจนทุกตำบล เพื่อเป็นหลักฐานตรวจสอบกับฟักกัฏฐาที่เจ้าภาษีจะมาเรียกเก็บว่าจะตรงกันหรือไม่ ถ้าเจ้าภาษีเก็บเกินฟักกัฏฐให้ฟ้องร้องต่อเจ้ากระทรวงที่ภาษีอากรขึ้นอยู่ในพระคลังนั้น ๆ ได้^{๒๔}

นอกจากจะเก็บภาษีเกินฟักกัฏฐแล้ว พวกเจ้าภาษีนายอากรคนจนเหล่านั้นยังมฉวยการขูดรีดภาษีด้วยวิธีอื่น ๆ อีกเป็นต้นว่า ถ้ามีผู้ใดต้มเหล้าเถื่อนแม้เล็กน้อยถ้ามีผู้ไปแจ้งกล่าวหาแก่นายอากรสุราพวกนั้นจะพากันแห่มากันเป็นหมู่ บุกรุกเข้าไปในบ้านเรือนผู้กระทำความผิด ล่ามโซ่ขายหญิงและเด็กที่อยู่ในบ้าน แล้วรีบบ้านเรือน เรือกสวนจนหมดสิ้น และยังไม่หนำใจแค่นั้น ยังพาลราวีไปถึงบ้านใกล้เคียง เป็นทำนองเพียงว่าผิดครั้งเดียวก็ปรับเอาผู้คนสามสี่ครัวเรือนลงเป็นขบ่าได้ แทนที่จะจัดการกับผู้กระทำความผิดแต่เพียงผู้เดียว^{๒๕}

ในการเก็บภาษีของเจ้าภาษีนายอากรนี้ พวกเจ้าภาษีนายอากรมักตั้งสำนักงานที่เรียกว่าโรงภาษีไว้ตามปากแม่น้ำและแควว้รวม มีฉาบเป็นอาณัติสัญญาณเรียกเรือทุกลำมาตรวจค้น ถ้าพบ

๒๒. ขุนเสนานวงศ์ภักดี ประวัติและผลงานของพระยารัษฎานุประดิษฐ์ (ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๐๓) หน้า ๗๒-๗๓ หอสมุดแห่งชาติ จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๑๒ เลขที่ ๔๖ เรื่องทั้งเงินกักเป็นนายอากร สุราเมืองพิชัย

๒๓. กรมศิลปากร ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๐๔ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระมหาโพธิวงศาจารย์ ณ วัดเทพศิรินทราวาส ๒๕๑๑ หน้า ๙๕

๒๔. ที่เดียวกัน

๒๕. ปาลเลกซ์ (สันต์ ท. โกมลบุตร แปล) เล่าเรื่องเมืองสยาม (สำนักพิมพ์ก้าวหน้า ๒๕๐๖) หน้า ๑๙๖-๒๙๗

ของเดือนบ้างเล็กน้อยก็จะรีบเรือแพที่บรรทุกของทั้งหมดหรือบางทีก็เรียกค่าไถ่อย่างรุนแรงอีกด้วย^{๒๖} โดยทั่วไปแล้วโรงภาษีดังกล่าวมีอยู่ทุกตำบล เพราะนายภาษีอากรแบ่งเขตให้ผู้ประเมินมูลค่าช่วงต่อ จากกันไปอีกทอดหนึ่ง^{๒๗} โรงภาษีเหล่านั้นนับว่ามีชื่อเสียงในทางข่มขู่ เรียกเก็บภาษีเกินอัตราและ ปรับบริบททรัพย์สินของผู้คนที่เสียภาษีอยู่เป็นประจำ โดยที่ราษฎรเหล่านั้นไม่มีโอกาสจะฟ้องร้อง เพราะขาดพยานหลักฐานรู้เห็น รัชกาลที่ ๔ จึงมีพระบรมราชโองการคำสั่งให้เจ้าภาษียกโรง ภาษีที่ตั้งเรียกเก็บอยู่ ณ แขวงหัวเมืองต่าง ๆ ให้มาตั้งติดอยู่กับด้านของหลวง ซึ่งมาตั้งตรวจจับ สิ่งของต้องห้ามผ่านไปมาอยู่ เพื่อประโยชน์ของราษฎรที่ถูกเจ้าภาษีเอารัดเอาเปรียบ จะได้อ้างชาว ตำบลเป็นพยานได้เมื่อมีคดีความฟ้องร้องเกิดขึ้น^{๒๘}

ทั้ง ๆ ที่โอกาสในการแสวงหาผลกำไรจากการประเมินมูลค่าภาษีอากรจะมีอยู่ทุกประตู ก็ตาม แต่เจ้าภาษีนายอากรก็พยายามหาทางหลีกเลี่ยงการชำระเงินภาษีให้ครบถ้วนตามยอดเงินที่ ตนประเมินได้อยู่เสมอ เป็นต้นว่าการลดเงินประเมินของเจ้าภาษีนายอากรที่เรียกกันว่า “พองขาด” บ้าง^{๒๙} กล่าวคือ เมื่อเวลาประเมิน ประมูลได้จำนวนเงินที่สูงกว่าคนอื่น ต่อมาก็อาจจะร้องเรียนว่า ขาดทุน เก็บภาษีไม่ได้ พืชผลไม่อุดมสมบูรณ์ เก็บเงินภาษีได้ขาดจำนวนไป จะขอส่งยอดต่ำกว่า ที่เคยประเมินเอาไว้ เช่นประเมินปีละ ๓ ชั่ง ๑๕ ตำลึง ครั้นนำไปเก็บเงินอากรขาด ๑ ชั่ง จะขอรับ ทำอากรได้ ๒ ชั่ง ๑๕ ตำลึง เท่านั้น นอกจากนั้นยังมีการติดค้างเงินงวดปีซึ่งตามปกติเจ้าภาษีนาย อากรจะต้องนำส่งตามกำหนดเวลาบ้าง^{๓๐} การติดค้างเงินประจำปีของเจ้าภาษีนายอากรนั้นมามากทีเดียว ยกตัวอย่างเช่นใน พ.ศ. ๒๔๙๔ ตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๔ มีนายอากรสุราและนายอากรสมภักสร ค้างเงินประจำปีรวมทั้งสิ้น ๑๐๒,๑๑๖ บาท^{๓๑} นี่คิดเฉพาะอากรสุราและอากรสมภักสรเท่านั้น ยังมี ภาษีอากรอีกหลายประเภทที่ติดค้าง ถ้ารวมทั้งหมดก็คงเป็นเงินปีหนึ่งไม่น้อยเลย

มีปัญหายู่ว่าเป็นเพราะเหตุใดเจ้าภาษีนายอากรเหล่านั้นจึงพองขาดลดเงินประเมินบ้าง หรือติดค้างเงินงวดบ้าง ทั้ง ๆ ที่ทราบกันอยู่ว่าเป็นนักโกงผลประโยชน์จากการเก็บภาษีตัวฉกาจ อยู่ในเรื่องที่เกี่ยวกับการพองขาดลดเงินประเมินนั้นน่าจะสืบเนื่องมาจากการเก็บเงินภาษีจาก

๒๖. ที่เดียวกัน

๒๗. พระยาอนันตราชธน เล่มที่อ้างแล้ว หน้า ๓๑

๒๘. หอสมุดแห่งชาติ ประกาศรัชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๒๗ เลขที่ ๒๖๕ ประกาศให้ตั้งที่เก็บภาษีอยู่กับด้าน

๒๙. หอสมุดแห่งชาติ จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๔ เลขที่ ๕๕ สารตราถึงเมืองพิทริตังจันน้อยเป็นหมื่น เทพอากรนายอากรสมภักสร

๓๐. หอสมุดแห่งชาติ จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๑๓ เลขที่ ๑๔๓ บัญชีรายชื่อผู้ค้าอากรสุราสมภักสรประจำปี

ราษฎรไม่ได้ เพราะพืชผลเก็บเกี่ยวไม่ได้ผลบริบูรณ์อันสืบเนื่องมาจากภัยธรรมชาติ^{๓๑} อีกประการหนึ่งสืบเนื่องมาจากการที่ราษฎรไม่ยอมเสียเงินอากร ^{๕๕} ทังเพราะบางที่เจ้าเมืองกรมการเมืองให้ท้ายราษฎรเหล่านั้น ^{๕๖} เนื่องด้วยตนเองมีผลประโยชน์ร่วมกันกับราษฎรอยู่ ดังเช่นกรณีขุนวิเศษนายอากรสมภักศรเมืองอ่างทองได้กล่าวโทษผู้รักษาเมืองกรมการเมืองและกำนันว่า ขัดขวางมิให้เก็บเงินอากรแขวงกรุงเก่า อ่างทอง ซึ่งตนประมูลผูกขาดปีละ ๕๒ ชั่ง ๑๐ ตำลึง เมื่อไปเก็บภาษีอากรกำนันบ้านต่าง ๆ ไม่ยอมพาไปเรียกอากรจากราษฎร ครั้นเมื่อมาร้องเรียนเจ้าเมืองอ่างทองให้เอาตัวกำนันมาชำระว่ากล่าว แต่เจ้าเมืองกลับบอกว่าที่เมืองอ่างทองนั้นจะมารเรียกอากรสมภักศรอย่างหัวเมืองอื่นไม่ได้ เป็นการให้ท้ายราษฎร ขุนวิเศษก็ไม่กล้าไปเก็บอากรตามลำพัง ต้องมาร้องเรียนต่อสมุหนายกให้ช่วยตัดสินความให้เช่นนี้^{๕๗} ส่วนที่เกี่ยวกับการติดค้างเงินจวตปีนั้นอาจจะเป็นเพราะเจ้าภาษีนายอากรนำเงินที่เก็บได้จากราษฎรไปใช้เป็นประโยชน์ส่วนตัว เช่นนำไปลงทุนในการค้าขายอย่างอื่น เพราะเงินจำนวนนั้นเป็นผู้เก็บอยู่ไม่ต้องเสียดอกเบี้ยในการกู้ยืม ปรากฏว่ามีเจ้าภาษีนายอากรจำนวนมากเป็นหนี้รัฐบาล เงินของรัฐบาลค้างสะสมอยู่ที่เจ้าภาษีนายอากรเป็นจำนวนหลายร้อยหลายพันชั่ง^{๕๘} โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัชกาลที่ ๕ เองถึงกับทรงมีกระแสพระราชดำริเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า “...เพราะเจ้าภาษีได้เงินมาแล้วก็เอาเงินไปทำการค้าขายต่าง ๆ เงินหลวงก็ไม่ส่ง ถ้าเร่งเงินหลวงหนักเข้า การค้าก็ร่วงโรยไป เพราะฉะนั้นการค้าขายที่กรุงเทพฯ นี่จึงไม่เจริญ...”^{๕๙} นี่ก็แสดงให้เห็นว่าเจ้าภาษีนายอากรมิได้เอาเปรียบต่อราษฎรผู้เสียภาษีอย่างเดียว แต่ยังเอาเปรียบต่อรัฐบาลไทยอีกด้วย

ดังที่ได้เคยกล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า คนจีนที่เป็นเจ้าภาษีนายอากรได้รับแต่งตั้งให้เป็นขุนนางไปตาม ๆ กัน เท่านั้นยังไม่พอ เจ้าภาษีนายอากรกับบุคคลในครอบครัวและวงงานของตนก็ยังได้รับการยกเว้นจากการเกณฑ์แรงงานและสิ่งของไปใช้ในราชการอีกด้วย^{๖๐} สิทธิพิเศษดังกล่าวนี้

๓๑. หอสมุดแห่งชาติ จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๔ สารตราตั้งเมืองพิชิตตั้งเงินน้อยเป็นหมื่นเทพอากรนายอากรสมภักศร

๓๒. หอสมุดแห่งชาติ จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๔ เลขที่ ๓๕ เรื่องราวขุนวิเศษนายอากรกล่าวโทษผู้รักษาเมืองกรมการเมืองและกำนันขัดขวางมิให้เก็บอากร

๓๓. สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๕ (องค์การคำคุณศัพท์ ๒๕๐๔) หน้า ๒๖๗

๓๔. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ค. ๑๔/๓ เรื่องเงินภาษีอากรต่าง ๆ

๓๕. หอสมุดแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๓ จ.ศ. ๑๒๐๗ เลขที่ ๒๖๕ เรื่องตั้งนายยังเป็นหมื่นศรีสำรวนายอากร

ถ้าพิจารณาเหตุผลของทางฝ่ายบ้านเมืองก็เพื่อจะให้เจ้าภาษีนายอากรได้ทำการเก็บภาษีอากรตามหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่ ไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานและสิ่งของไปใช้ในราชการให้เป็นการเสียเวลาปฏิบัติงานของเจ้าภาษีนายอากร แต่ประการใด แต่ในทางปฏิบัติกลับเป็นการสร้างอิทธิพลความยิ่งใหญ่ให้แก่เจ้าภาษีนายอากร เพราะทำให้ผู้คนที่ต้องเข้ามาอาศัยพึ่งบารมี เพื่อให้พ้นการถูกเกณฑ์ดังกล่าว นอกจากตัวบุคคลจะไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานแล้ว เรือแพ สัตว์พาหนะของบุคคลเหล่านั้นก็รอดพ้นจากการถูกเกณฑ์ไปใช้ทางราชการด้วย

นอกจากเจ้าภาษีนายอากรยังมีอำนาจที่จะชำระคดีข้อพิพาทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่บุคคลในครอบครัวและวงงานของเข่อีกด้วย^{๓๖} กันับได้ว่ามีอำนาจพอที่จะสร้างอิทธิพลคุ้มครองการประกอบอาชีพของตนเองได้ เจ้าภาษีนายอากรเองก็ได้รับสิทธิพิเศษเป็นเจ้าของที่ดินในบริเวณกว้างขวางที่ดินไปผูกขาดทำอากรชนิดนั้น ๆ อยู่^{๓๗} จนกว่าจะเลิกผูกขาดภาษีอากรในท้องถิ่นนั้น ๆ ไปแล้ว ดังนั้นเจ้าภาษีอากรบางพวกจึงมีอิทธิพลมากประหนึ่งเจ้าเมืองย่อย ๆ ที่เดียว

โดยความเป็นจริงแล้วการเอารัดเอาเปรียบของเจ้าภาษีนายอากรที่มีต่อราษฎรไทยผู้เสียภาษีนั้น น่าจะได้รับการตรวจสอบและลงโทษอย่างจริงจัง จากเจ้าหน้าที่ของบ้านเมืองผู้มีส่วนรับผิดชอบและเกี่ยวข้องอยู่ แต่ก็มีได้เป็นเช่นนั้น โดยเฉพาะเจ้าจำนวนแล้ว อาจจะกล่าวได้ว่าทำมาหากินและรู้เห็นเป็นใจกับคนจีนที่เป็นเจ้าภาษีนายอากรด้วยการเปิดโอกาสให้คนจีนเจ้าภาษีนายอากรอยู่เสมอ จนในที่สุดราษฎรก็เบื่อหน่ายที่จะต้องทุกข์ ขอมทนเสียภาษีให้กับเจ้าภาษีนายอากรด้วยความเสียเปรียบ ดีกว่ามัวแต่ไปนั่งร้องทุกข์ถวายฎีกาให้เสียเวลาทำมาหากินโดยไม่เกิดผลแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะเจ้าจำนวนกับเจ้าภาษีนายอากรรู้จักกันเนื่องจากเจ้าจำนวนก็มีส่วนได้รับผลประโยชน์จากการเอารัดเอาเปรียบของเจ้าภาษีเหล่านั้นด้วย พระเจ้าแผ่นดินเองก็ไม่มีโอกาสจะทรงทราบถึงการทุจริตดังกล่าว ก็เข้าพระทัยว่าราษฎรมิได้เดือดร้อนแต่ประการใด^{๓๘} จึงนับได้ว่าเป็นความบกพร่องของระบบการเก็บภาษีของไทยในขณะนั้นเป็นอย่างมาก

การประมุขภาษีอากรของคนจีนนั่นเองที่นอกจากจะสร้างความเดือดร้อนในเรื่องการประกอบอาชีพของราษฎรไทยแล้ว ยังมีผลต่อความสงบสุขในสังคมไทยอีกด้วย ทั้งนี้เป็นเพราะเกิดจากการ

๓๖. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ อธิบายตำนานภาษีอากรและตำนานภาษีบางอย่าง (โรงพิมพ์อักษรสาส์น ๒๔๑๒) หน้า ๔๒

๓๗. เล่มเดียวกัน หน้า ๔๑

๓๘. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๕ องค์การการค้าสุมาตรา ๒๔๐๔ หน้า ๒๖๘

แก่งแย่งในการแสวงหาผลประโยชน์เกี่ยวกับเรื่องการค้าภาษีสรรพสามิตสำคัญ กล่าวคือ เมื่อมีการ
ประมูลภาษีสรรพสามิตก็ต้องแข่งขันกันตั้งราคาประมูลให้สูงไว้เพื่อจะได้รับสิทธิเป็นผู้ผูกขาดการ
เก็บภาษีสรรพสามิต เมื่อถึงเวลาไปเก็บภาษีจากราษฎรก็เลยต้องใช้กลอุบายทุกอย่างเพื่อจะได้รับสิทธิเป็น
ผู้ผูกขาดการเก็บภาษีสรรพสามิต เมื่อถึงเวลาไปเก็บภาษีอากรจากราษฎรก็เลยต้องใช้กลอุบายทุกอย่างเพื่อ
จะได้เงินจากราษฎรแม้แต่จะด้วยวิธีการที่ไม่เป็นธรรมก็ตาม คนไทยเองโดยมากมักจะทำมาหากิน
แต่พอเลี้ยงชีพ แต่พวกคนจีนที่มาตั้งรกรากทำมาหากินอยู่ในเมืองไทยมุ่งหมายจะสะสมทรัพย์สินเอา
ไว้ประกอบอาชีพลงทุนการค้าต่อไปจึงมีตัวเงินมากกว่าราษฎรไทยและได้รับการข่มขู่บีบบังคับจากเจ้า
ภาษีนายอากรมากกว่าคนไทย พวกจีนเหล่านี้จึงหันมาใช้วิธีการจัดตั้งเงินตัวเหี้ยไว้เป็นกำลังข่มขู่
การข่มเหงรังแกของเจ้าภาษีนายอากร^{๓๙}

เงินตัวเหี้ยเหล่านี้ถ้าจะเปรียบเทียบกับสังคมไทยสมัยนี้ ก็อาจจะกล่าวได้ว่าคล้าย ๆ กับกลุ่ม
มีอำนาจซึ่งผู้มีอิทธิพลได้วางเอาไว้คุ้มครองผลประโยชน์ของตนเอง ขบวนการเงินตัวเหี้ยนี้กระทำการ
การกลับเป็นสมาคมลอบยิง บางคณะหัวหน้าเงินตัวเหี้ยก็กลับกลายเป็นผู้เข้าแบ่งปันประมูลผูกขาดภาษี
อากรเสียเอง^{๔๐} ในกรณีเช่นนี้ย่อมจะทำให้ผู้เข้าร่วมแบ่งปันในการเพาะปลูกขายอื่น ๆ ไม่กล้าทำการ
ประมูลแข่งด้วย เพราะเกรงอิทธิพลของพวกเงินตัวเหี้ยทั้งหลายในท้องถิ่นนั้น ๆ จะรังแกเอา หัวหน้า
เงินตัวเหี้ย ผู้ประมูลผูกขาดภาษีสรรพสามิตก็จะได้รับสิทธิรับทำภาษีสรรพสามิตในราคาต่ำ ทำให้เจ้าภาษีสรรพ
สามิตกำไรสูง แต่ต้องพระคลังหลวงต้องสูญเสียผลประโยชน์ไปอย่างน่าเสียดาย ถ้าประมูลกันโดย
ยุติธรรมแล้วก็เชื่อแน่ว่ารายได้ของแผ่นดินจะเพิ่มสูงขึ้นอย่างมากมายทีเดียว การที่ชาวเงินในประเทศ
ไทยรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมลอบยิงหรือตัวเหี้ยก่อการกำเริบวุ่นวาย เพราะสืบเนื่องมาจากการประมูล
ภาษีสรรพสามิตของชาวจีนเอง ทำให้เกิดความไม่สงบสุขในสังคมไทย เป็นผลเสียทางด้านการศึกษา
จนรัฐบาลต้องดำเนินการปราบปราม เช่นการเกิดตัวเหี้ยครั้งใหญ่ที่ภูเก็ต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐
เป็นต้น^{๔๑}

ยังมีที่แปลกออกไปเกี่ยวกับการประมูลภาษีสรรพสามิตของคนจีน กล่าวคือการอนุญาตให้ผู้
สำเร็จราชการเมืองระนองเป็นผู้รับผูกขาดเก็บภาษีผลประโยชน์^{๔๒} ที่เมืองระนองเป็นครั้งแรกใน

๓๙. เล่มเดียวกัน หน้า ๓๕๐

๔๐. เล่มเดียวกัน หน้า ๓๕๔-๓๕๕

๔๑. เล่มเดียวกัน หน้า ๓๕๒-๓๕๓

๔๒. “ภาษีผลประโยชน์” เมืองระนองในสมัยนั้นมี ๕ อย่าง คือ เก็บภาษีดินที่ออกจากเมืองอย่างหนึ่ง ภาษี
สินค้าเข้าเมือง ๑๐๐ ชัก ๓ ตามราคาอย่างหนึ่ง อากรฝิ่นอย่างหนึ่ง อากรสุร่าอย่างหนึ่งและอากรบ่อนเบี้ย
อย่างหนึ่ง

สมัยรัชกาลที่ ๔ และในขณะนั้นผู้สำเร็จราชการเมืองระนองก็เป็นคนจีนฮกเกี้ยนชื่อค้อซู่เจียงได้รับ
ตำแหน่งผู้สำเร็จราชการเมืองระนองที่พระยารัตนเศรษฐี เนื่องจากอำนาจเหนือราชภูตามหัวเมือง
ในขณะนั้นได้แก่อำนาจเจ้าเมืองและกรรมการเมืองอย่างหนึ่ง และอำนาจของเจ้าภาษีนายอากรใน
การเรียกเก็บภาษีอย่างหนึ่ง พระยารัตนเศรษฐีจึงเห็นว่าจำเป็นต้องรวมอำนาจทั้งสองอย่างนั้นไว้ด้วยกัน
จึงจะปกครองทำนุบำรุงบ้านเมืองได้สะดวก จึงขอรับผูกขาดเก็บภาษีอากรเมืองระนองด้วยก็ได้
อนุญาตจากกรุงเทพ ฯ ตามประสงค์ เพราะในสมัยนั้นเมืองระนองอยู่ไกลมาก พวกกรุงเทพ ฯ
ที่รับทำภาษีอากรเป็นอาชีพไม่มีใครกล้าไปรับทำ และพวกที่อยู่ในท้องถิ่นก็ไม่มีทุนและกำลังพอจะ
ประมูลสู้พระยารัตนเศรษฐีได้^{๔๓} ลักษณะการให้ผู้ว่าราชการเมืองรับผูกขาดเก็บภาษีผลประโยชน์
ดังเช่นที่เมืองระนองนี้ ต่อมาได้ขยายต่อออกไปถึงเมืองที่ใกล้เคียงคือเมืองตะกั่วป่า พังงา ภูเก็ต^{๔๔}
แสดงว่าได้ประโยชน์ดี

การตั้งคนจีนเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองและแต่งตั้งให้เป็นเจ้าภาษีนายอากรอีกด้วย เช่น
น่าจะเป็นหนทางให้ราษฎรเดือดร้อนมากยิ่งขึ้นก็ได้ ถ้าพิจารณากันแต่เพียงผิวเผิน เพราะโดยปกติ
เมื่อราษฎรถูกเจ้าภาษีนายอากรข่มเหงเบียดเบียน ก็ยังมีผู้ว่าราชการเมืองและกรรมการเมืองเป็นที่พึ่ง
และคอยช่วยเหลือให้เกิดความเป็นธรรมได้ แต่เมื่อผู้ว่าราชการเมืองกับเจ้าภาษีนายอากรเป็นบุคคล
คนเดียวกันเช่นนี้ ราษฎรจะร้องเรียนขอความเป็นธรรมต่อใคร เจ้าเมืองมีอำนาจบังคับบัญชาราษฎร
ได้ก็น่าจะเรียกเร่งเอาเงินภาษีอากรให้เกิดพิกัตอัตราเพื่อหากำไรเป็นประโยชน์ส่วนตนได้ แต่ความ
จริงแล้ว สภาพของเมืองระนองและเมืองต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วบังคับมิให้เจ้าเมืองทำเช่นนั้นได้
กล่าวคือหัวเมืองเหล่านั้นมีผู้คนพลเมืองน้อย มีแต่แร่ดีบุกซึ่งเป็นของมีราคาอยู่ในแผ่นดินมาก จำต้อง
มีคนมากสำหรับเป็นแรงงานขุดดีบุกขนจำหน่ายจึงจะเกิดผลประโยชน์มาก เจ้าเมืองที่รับทำภาษี
ผลประโยชน์ไม่ใช่แต่จำเป็นต้องปกครองเอาใจมิให้ราษฎรในท้องถิ่นที่ตนฐานไปอยู่ที่อื่นเท่านั้น ยัง
ต้องพยายามชวนหาคนจากที่อื่นเข้ามาอยู่ในเมืองมากขึ้นเพียงใด กำไรของเจ้าเมืองที่จะพึงได้
ในภาษีอากรทั้ง ๕ อย่าง ซึ่งรวมเรียกว่าภาษีผลประโยชน์ก็ยิ่งจะมากขึ้นเท่านั้น จึงเป็นเครื่องบ่ง
กันมิให้เจ้าเมืองกดขี่ราษฎรในเมืองของตนอยู่ในตัว^{๔๕}

๔๓. กรมศิลปากร ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๐ (ศึกษาภัณฑ์พานิช พ.ศ. ๒๔๑๑) หน้า ๒๔๓

๔๔. เล่มเดียวกัน หน้า ๒๔๔

๔๕. เล่มเดียวกัน หน้า ๒๔๔-๒๔๕

การที่ได้เปิดโอกาสให้บรรดาเจ้าเมืองในแถบหัวเมืองฝ่ายใต้ทางด้านตะวันตกแข่งขันการ
ประมูลผูกขาดภาษีอากรในเมืองต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นเอง ก่อให้เกิดผล ๒ ประการด้วยกัน
กล่าวคือ ในประการแรก จำนวนเงินหลวงที่จะต้องส่งจากหัวเมืองฝ่ายตะวันตกมายังพระคลังมหา-
สมบัติมากขึ้นกว่าแต่ก่อนหลายเท่า ประการที่สอง เมื่อเจ้าเมืองต้องส่งเงินหลวงมากขึ้นกว่าแต่ก่อน
ต่างก็ต้องขวนขวายที่จะเก็บภาษีอากรให้ได้มากขึ้น พวกเจ้าเมืองจึงชักชวนจีนต่างตัวเข้ามาทำ
เหมืองดีบุกให้มากขึ้น ทั้งที่เป็นเจ้าแก่นายเหมืองและกุลजनกรรมกร เจ้าเมืองไปกู้ยืมเงินพวกพ่อค้า
ที่เกาะหมากมาทำทุนตรองให้พวกจีนทำเหมือง แล้วรับซื้อดีบุกส่งไปขายพวกพ่อค้าที่เกาะหมาก
ด้วย ในสมัยนั้นยังไม่มีพระราชบัญญัติการทำเหมืองแร่ เจ้าเมืองจะให้ใครทำเหมืองดีบุกในอาณา
เขตปกครองของตนสักกี่แห่งก็ได้^{๔๖}

ด้วยวิธีการดังกล่าวนี้เองได้ก่อให้เกิดผลประโยชน์ ๒ ประการ กล่าวคือในประการแรก
ได้มีการเปิดเหมืองแร่ดีบุกมากขึ้น เงินอากรดีบุกก็ย่อมเพิ่มมากขึ้นด้วย ในประการที่สอง เมื่อมี
คนจีนเข้ามาอยู่ในเมืองมากขึ้น ฝิ่น สุรา ก็จำหน่ายได้มากขึ้น คนเล่นเบี้ยในบ่อนก็มากขึ้น สินค้า
เข้าเมืองซึ่งต้องเสียภาษีร้อยละสามก็มากขึ้น เงินได้จากภาษีอากรเหล่านี้ซึ่งเจ้าเมืองเป็นผู้ผูกขาด
รัฐบาลก็ได้มากขึ้นตามกัน และทำให้เกิดตึกรามบ้านช่อง ตลาดการค้ามั่งคั่งขึ้นในบ้านเมือง การ
ค้าขายขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง ผู้คนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่มากมาย^{๔๗}

อย่างไรก็ตาม ผลเสียก็มีอยู่ไม่น้อย เพราะแต่เดิมการปกครองหัวเมืองนั้นทางกรุงเทพฯ
ปล่อยให้เจ้าเมืองจัดการบริหารหาผลประโยชน์โดยอำเภอใจ ดังนั้นจึงเกิดผลเสียขึ้นแต่แรก ด้วยผล
ประโยชน์ซึ่งเกิดจากการประมูลผูกขาดภาษีหัวเมืองฝ่ายใต้ทางด้านตะวันตก ได้ตกเป็นกำไรของบุคคล
บางประเภท กล่าวคือประการแรก พวกเจ้าเมืองทั้งหลายมีสภาพเหมือนกับนายธนาคาร เป็นเจ้าภาษี
และเป็นพ่อค้ารับสินค้าเข้าออก ถ้าไรที่ได้ทั้งหมดตกอยู่แก่เจ้าเมือง ประเภทที่สอง พวกเจ้าแก่นาย
เหมืองรับผูกขาดอากร สุรา ฝิ่น และบ่อนเบี้ยสำหรับบริเวณเหมืองของตน ขูดหาแร่ดีบุกมาขาย
แก่เจ้าเมือง รับซื้อสินค้าจากเจ้าเมืองไปจำหน่ายเป็นรายย่อยแก่พวกกุลजनทำเหมือง ถ้าไรส่วนนี้ตกอยู่
กับพวกนายเหมือง ประเภทที่สาม พวกจีนกุลजनที่มาจากเมืองจีน เพราะเห็นแก่ค่าจ้างอัตราสูงยอม
ทำสัญญากับเจ้าแก่นายเหมืองว่าจะรับจ้างอยู่ตลอดเวลาเท่านั้น ๆ ขึ้นเป็นกำหนด แต่ปรากฏว่านาย
เหมืองกลับตั้งโรงสุรา โรงสุบฝิ่น และบ่อนเบี้ย ตลอดจนร้านขายของต่าง ๆ ที่จำเป็น เช่น เครื่อง

๔๖. เล่มเดียวกัน

๔๗. เล่มเดียวกัน หน้า ๒๔๔-๒๔๖

นุ่งห่ม เป็นต้น เพื่อหาทำไร่ส่วนตัวในบริเวณเหมือง พวกกุลีที่ทำเหมืองก็เลยต้องเป็นหนี้สิน นายเหมืองจนจนไม่หลุด ประสบกับความยากจนขัดสนมีแต่ตัวกับแรงงานที่ทำอยู่เท่านั้น^{๔๘}

เท่าที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดคนก็พอจะเห็นแล้วว่า การที่ชาวจีนได้เข้ามามีบทบาทในการ ประมูลภาษีอากรนั้นจะก่อให้เกิดผลเสียและผลดีต่อภาวะเศรษฐกิจและการคลังของแผ่นดินอย่างไรบ้าง โดยข้อเท็จจริงแล้วจะต้องยอมรับว่าในขณะนั้นระบบการประมูลผูกขาดภาษีอากรของแผ่นดิน เป็นระบบการหารายได้ของแผ่นดินที่หละหลวมไม่รัดกุมพอ ยังมีข้อบกพร่องอยู่มาก แต่จะหาวิธีใด ที่ดีกว่านั้นได้เล่าเมื่อสภาพของบ้านเมืองและลักษณะของสังคมไทยยังค่อยพัฒนาอยู่ มันอาจจะเป็น ระบบที่เลวน้อยที่สุดในบรรดาระบบการหารายได้แบบต่าง ๆ ซึ่งก็เลวเหมือนกัน และเนื่องด้วยเหตุ รัชกาลที่ ๕ จึงทรงจัดการปฏิรูปการภาษีอากรขึ้นในสมัยที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ และจนกระทั่ง ในที่สุดก็ตัดอาชีพการประมูลผูกขาดภาษีอากรของพวกคนจีน (และไทย) ที่เป็นเจ้าภาษีนายอากร ออกไปได้สำเร็จในเวลาต่อมา

เนื่องด้วยระบบการเก็บภาษีของไทยยังล้าสมัยไม่รัดกุม จึงเปิดโอกาสให้ขุนนางข้าราชการ ไทยกระทำการฉ้อราษฎร์บังหลวงได้ง่าย การสมรู้ร่วมคิดกับเจ้าภาษีนายอากรของขุนนางข้าราชการ ผู้รับผิดชอบก็ได้หมายความว่าพระมหากษัตริย์ทรงใช้ให้ทำเช่นนั้น แต่เป็นเพราะระบบการเก็บ ภาษีที่หละหลวม เช่นกิจการที่เกี่ยวข้องกับภาษีอากรทั้งหมดได้ไปกระทำกันที่บ้านของเจ้าพนักงาน และเจ้าจำนวนตามลำพัง แทนที่จะเป็นสำนักงานกลางของทางราชการดังเช่นหลังจากการปฏิรูป ภาษีอากรในสมัยรัชกาลที่ ๕^{๔๙} ไม่มีระเบียบแบบแผนที่รัดกุมเกี่ยวกับการตรวจสอบรายได้จากภาษี อากร ไม่มีระเบียบแบบแผนที่จะต้องส่งรายงานการรับเงินภาษี โดยละเอียดถี่ถ้วนของเจ้าหน้าที่ผู้ รับผิดชอบแต่ประการใด กล่าวโดยสรุปก็คือ ไม่มีพระราชบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องการภาษีอากรโดย เฉพาะอันจะมีบทลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎหมายโดยเจตนาด้วย ดังนั้นขุนนางราชการจึงยอมรับผลประโยชน์จากคนจีนเป็นสินบนค่าปิดปาก เพื่อให้คนจีนเจ้าภาษีนายอากรแสวงหาผลประโยชน์จากราษฎร ได้มากขึ้นและสะดวกขึ้น และเมื่อเจ้าหน้าที่เหล่านั้นไม่มีรายได้ประจำเป็นเงินเดือนเพื่อยังชีพแม้แต่ เงินเบยหวัดเป็นรายปีแล้ว ก็ย่อมจะแสวงหารายได้พิเศษดังกล่าวเมื่อมีโอกา

๔๘. เด่มเดียวกัน หน้า ๒๔๗-๒๔๘

๔๙. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ค. ๑/๕ เรื่องการจัการราชการกระทรวงพระคลัง พระราช บัญญัติหอรัษฎากรพิพัฒน์

ด้วยเหตุนี้ รัชกาลที่ ๕ จึงต้องทรงดำเนินนโยบายปฏิรูปการภาษีอากรในสมัยที่
พระองค์ขึ้นครองราชย์ การที่พระองค์ทรงจัดตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์และพระราชบัญญัติ
สำหรับหอรัษฎากรพิพัฒน์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖^{๕๐} กิติ การตราพระราชบัญญัติการภาษี
อากร พ.ศ. ๒๔๓๕^{๕๑} กิติ ตลอดจนการตราพระราชบัญญัติเพิ่มเติมการภาษีอากร
พ.ศ. ๒๔๔๘^{๕๒} ล้วนแต่เป็นการปรับปรุงวิธีการเก็บภาษีอากรให้รัดกุมยิ่งขึ้น เริ่มต้น
ด้วยการควบคุมเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบให้ปฏิบัติงานด้วยความยุติธรรมและซื่อตรงต่อหน้า
ที่ควบคุมเจ้าภาษีนายอากรมิให้เอาเปรียบต่อราษฎรและเอาเปรียบต่อแผ่นดินอีกต่อไป
จนกระทั่งค่อยๆ ยกเลิกการประมูลผูกขาดการเก็บภาษีอากรโดยเจ้าภาษีนายอากรไปทีละ
น้อยๆ และในที่สุดก็ยกเลิกโดยเด็ดขาดในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ เมื่อมีการประกาศใช้
พระราชบัญญัติข้อบังคับการสรรพากรทั่วถึงกันทั้งประเทศ^{๕๓}

จากการปฏิรูปภาษีอากรของรัชกาลที่ ๕ นี้เอง ทำให้เงินรายได้ของแผ่นดินไม่รั่วไหลไป
ตกอยู่กับขุนนางที่ทุจริตและคนจีนเจ้าภาษีนายอากรที่ฉ้อโกงราษฎรจนปรากฏว่ารายได้เพิ่มสูงขึ้นเป็น
จำนวนมาก การปรับปรุงการจัดเก็บภาษีอากรในครั้งนั้น ทำให้รายได้เพิ่มขึ้นจาก ๑๕ ล้านบาท
เป็น ๔๐ ล้านบาท ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๕ - ๒๔๔๕ โดยมีได้เพิ่มพิกัดอัตราภาษีอากรแต่อย่างไร
ซึ่งความจริงแล้วยังได้มีการยกเลิกภาษีอากรเก่า ๆ เสียด้วยซ้ำไป^{๕๔} เช่น ยกเลิกการเก็บภาษี
ภายในบางมณฑล นอกจากนั้นยังทรงพยายามยกเลิกอากรบ่อนเบี้ยในที่ต่าง ๆ ให้มีการผูกขาดจัดเก็บ
ให้น้อยลง หนึ่งทรงให้เหตุผลว่า การเล่นถั่วโป ซึ่งเป็นวิชาถนัดของคนจีนนั้นชักชวนคนไทยให้
หลงเล่นไปด้วย ทำให้เป็นการเสียทรัพย์ เสียเวลา เสียประโยชน์การค้าขาย และทำให้สันดาน
หมกหมุ่นไปในสิ่งซึ่งหาประโยชน์มิได้ เป็นการร้ายแรงยิ่งกว่าการเล่นซึ่งคนไทยเคยเล่นกันมา
ก่อน^{๕๕} การค่อย ๆ ยกเลิกการประมูลภาษีอากรในสมัยรัชกาลที่ ๕ นี้เอง ทำให้แผ่นดินมีรายได้

๕๐. ที่เดียวกัน

๕๑. หอสมุดแห่งชาติ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐ หน้า ๓๖-๔๒

๕๒. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ ๕ ก. ๑๔/๒๗ เรื่องพระราชบัญญัติเพิ่มเติม

๕๓. กรมสรรพากร รายงานฉบับที่ ๓ ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี (เส็ง วิริยศิริ) ผู้แทนเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
กราบบังคมทูลต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๕๖

๕๔. James C. Ingram, *Economic Change in Thailand since 1850-1970* (Oxford University Press, 1971)
p. 175.

๕๕. หอสมุดแห่งชาติ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘ หน้า ๒๔๕

สูงขึ้นจากการเก็บภาษีดังกล่าวแล้ว และเมื่อบ้านเมืองต้องปรับปรุงครั้งใหญ่ทั้งในด้านการปกครอง การศึกษา การสาธารณสุข การคมนาคม ฯลฯ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งจำเป็นต้องใช้เงินทั้งสิ้น ถ้าจะยังมีผู้ใดคิดว่าพระองค์ทรงร่วมมือกับคนจีนเพื่อขูดรีดภาษีเอามำบำรุงความสุขส่วนพระองค์โดยพยายามมองข้ามความสำคัญของการปรับปรุงประเทศที่ต้องใช้เงินภาษีอากรที่เก็บจากราษฎรแล้ว คุณจะเป็นการมองประวัติศาสตร์ของการต่อสู้ระหว่างชนชั้นตามทฤษฎีของคาร์ล มาร์กซ มากเกินไป จนลืมไปถึงลักษณะนิสัยและจิตใจของคนไทยซึ่งบางทีก็เข้ากับกฎเกณฑ์ดังกล่าวไม่ได้เลย

กล่าวโดยสรุปแล้ว การประมุขภาษีอากรของคนจีน (และไทย) ในประเทศไทยนั้น เป็นระบบการหารายได้ของแผ่นดินแบบหนึ่งและในสมัยหนึ่งของคนไทย ซึ่งเหมาะสมที่สุดสำหรับคนจีน ที่จะมาประกอบอาชีพเป็นเจ้าภาษีนายอากรของไทย เพราะคนไทยไม่คุ้นเคยกับการประกอบอาชีพดังกล่าวนอกจากคนจีน คนจีนผู้เข้ามาประกอบอาชีพเป็นผู้ผูกขาดการเก็บภาษี จึงอยู่ในฐานะผู้แสวงหาผลประโยชน์จากธุรกิจการลงทุนหมุนเงินต่อเงินบนความทุกข์และความเดือดร้อนของราษฎรไทยเท่าที่โอกาสจะอำนวยให้กอบโกยผลประโยชน์เป็นส่วนตน ประกอบกับการขาดความรับผิดชอบต่อน้ำที่ และการขาดความซื่อสัตย์ของขุนนางข้าราชการไทยผู้เกี่ยวข้องกับการดูแลควบคุมการเก็บภาษีอากรต่างพระเนตรพระกรรณพระมหากษัตริย์ ตลอดจนระเบียบแบบแผนในการเก็บภาษียังไม่รัดกุมพอ และแม้กระทั่งตัวพระราชบัญญัติควบคุมเกี่ยวกับการภาษีอากรของแผ่นดินก็ยังไม่มี จึงเปิดโอกาสให้คนจีนเล่นบทบาทของตนเองแสวงหาผลประโยชน์จากการเป็นนายภาษีอากรทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการปกครองมากยิ่งขึ้น โดยอาศัยขุนนางข้าราชการไทยเป็นเครื่องมืออีกต่อหนึ่ง จนในที่สุดเมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้น รัชกาลที่ ๕ จึงได้ค่อยพยายามขับไล่อิทธิพลของเจ้าภาษีนายอากรให้ค่อยๆ หดไปทีละน้อย จนกระทั่งรัฐบาลได้เข้าควบคุมการเก็บภาษีอากรทั้งหมดดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ณรงค์ พ่วงพิศ

คณะศิลปศาสตร์ ธรรมศาสตร์